

НАГЛЯДОВО-КОНТРОЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: ІСТОРИЧНИЙ ТА ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ

SUPERVISORY AND CONTROL ACTIVITIES IN THE FIELD OF CRIMINAL JUSTICE: HISTORICAL AND COMPARATIVE LEGAL ASPECTS

Степанов А.Б.,

здобувач кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено історії становлення та розвитку наглядово-контрольної функції у кримінальному судочинстві України, а також порівняльно-правовому дослідженню відповідного інституту в США та країнах Західної Європи. Вивчення цього питання дозволить у подальшому визначити основні вектори вдосконалення вітчизняного законодавства, спрямовані на формування оптимального (розумного) балансу між прокурорським наглядом, відомчим та судовим контролем.

Ключові слова: прокурорський нагляд, судовий контроль, відомчий контроль.

Статья посвящена истории становления и развития надзорно-контрольной функции в уголовном судопроизводстве Украины, а также сравнительно-правовому исследованию этого института в США и странах Западной Европы. Изучение данного вопроса позволит в дальнейшем сформировать основные векторы совершенствования отечественного законодательства направленные на определение оптимального (разумного) баланса между прокурорским надзором, ведомственным и судебным контролем.

Ключевые слова: прокурорский надзор, судебный контроль, ведомственный контроль.

The article is devoted to the history of formation and development of supervisory and control functions in criminal justice in Ukraine, as well as the comparative legal study of this institution in the United States and Western Europe. The study of this issue will allow in the future to form the main vectors of improvement of national legislation aimed at determining the optimal (reasonable) the balance between the Procurator's Office, departmental and judicial control.

Key words: public prosecutor's supervision, judicial control, departmental control.

Постановка проблеми. Серед найпомітніших новацій чинного кримінального процесуального законодавства України слід назвати корегування відповідно до сучасних цивілізаційних традицій наглядово-контрольної діяльності за якістю проведення досудового розслідування, з одного боку, та забезпеченням дотримання прав та законних інтересів учасників процесу, з іншого. Мова йде про зміну векторів роботи прокурора в бік процесуального керівництва з подальшим розвитком механізму судового контролю. Необхідно визнати, що чинний КПК України в сфері регулювання такого виду діяльності далекий від досконалості, але внесення до нього відповідних змін можливе лише після дослідження історичного підґрунтя та прогресивного досвіду інших держав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями прокурорського нагляду та судового контролю та їх співвідношенням у кримінальному процесі впродовж останніх років займалися значне коло вчених, серед яких необхідно назвати А. П. Бегму, А. Ф. Бондюка, І. В. Глов'юк, І. І. Заболотного, Ю. В. Коробка, Л. М. Лобойка, І. Є. Марочкіна, А. Р. Туманянц, О. Г. Шило та інших.

Метою статті є спроба дослідження історичних джерел появи прокурорського нагляду та судового контролю у кримінальному судочинстві України, вивчення досвіду інших країн у побудові системи наглядово-контрольної діяльності в кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Започаткування законодавчої регламентації наглядово-контрольної діяльності за проведенням досудового провадження логічно пов'язувати із процесуальними реформами, проведеними у 60-х роках XIX століття. Імператорським указом від 8 червня 1860 р. «Про заснування судових слідчих» було запроваджено відповідну інституцію [1]. Метою цього перетворення (відокремлення слідчої частини від поліції, згідно з п. 1 цього указу) було впровадження у законодавчу та правозастосовну матерію стандартів буржуазного права у сфері кримінального провадження. Відповідно, з цього моменту здійснення формального досудового розслідування покладалося не на чиновників поліцейського відомства, а на судових слідчих, які перебували у складі судового відомства. Таким чином досягалася реалізація декларативного положення щодо відділення адміністративних функцій держави від діяльності із збирання і закріплення доказових даних, яка ставала прерогативою судових органів. Апробація інституту судових слідчих протягом 1860-1864 років мала своїм наслідком його нормативне закріплення у Статуті кримінального судочинства 1864 р. (далі – СКС). У ст. 249 СКС зазначалося: «попереднє слідство про злочини і проступки, що підсудні окружним судам, здійснюється судовими слідчими при сприянні поліції і при спостереженні прокурорів та їхніх заступників» [2]. Наведений припис в аспекті даної роботи привер-

тає увагу з огляду на те, що ним була визначена як відомча належність органу досудового слідства, так і зміст взаємовідносин із іншими суб'єктами процесуальної діяльності.

У цілому усі приписи глави 1 розділу 2 СКС являли собою чітку систему координації та підпорядкування суб'єктів процесуальної діяльності, на яких законом було покладено обов'язок здійснювати досудове провадження. Так, відповідно до положень Відділення першого цієї глави «Участь поліції у провадженні попереднього слідства», поліції (службовим особам адміністративної влади, на яких покладалося виконання поліцейських обов'язків – ст. 261 СКС) відводилася роль низової ланки у системі органів досудового розслідування. У своїй діяльності із здійснення дзнання вони були підзвітні судовому слідчому та прокурору. Названі особи були зобов'язані повідомляти судового слідчого та прокурора або його замісника про виявлення ознак злочину чи проступку (ст. 250 СКС). Передаючи дзнання судовому слідчому, поліція повинна була одразу ж повідомити про це прокурора або його товариша (ст. 255 СКС) [2]. Разом із тим, про існування функцій контролю або нагляду можна було вести мову лише у тому випадку, коли інформування визначених владних суб'єктів доповнюється наявністю у них відповідних заходів оперативного реагування. Саме такі важелі впливу надавалися судовому слідчому згідно зі ст. 269 СКС, у якій зазначалося, що «судовий слідчий має право перевіряти, доповнювати і скасовувати дії поліції щодо здійсненого нею початкового дослідження» [2]. Що ж стосується прокурора, то у тексті СКС підкреслювалася його керівна роль щодо діяльності поліції при проведенні нею дзнання. Так, відповідно до ст. 279 СКС «при провадженні дзнання про злочинні діяння поліцейські чини перебувають у безпосередній залежності від прокурорів та їхніх товаришів» [2]. Зазначимо також, що надані лише прокурору права щодо притягнення до відповідальності поліцейських чинів, волосних і сільських начальників за упушення і безлад по слідчій частині (ст. 485 СКС) [2] свідчать про владно-підпорядковану залежність поліції у процесуальній діяльності від прокурора, який щодо останньої виступав, так би мовити, позавідомчим керівником. У цілому, визначаючи специфіку взаємовідносин поліцейських органів (як суб'єктів, що забезпечували здійснення першочергових, а також невідкладних дій у кримінальному провадженні), із прокурором та судовим слідчим, слід підкреслити, що контрольна та керівна діяльність з боку названих суб'єктів мала на меті забезпечення неухильного дотримання поліцейськими органами процедури провадження, яка б виключала зловживання з боку останніх, тим самим убезпечуючи осіб, що втягувалися у орбіту кримінально-процесуальної діяльності, від безпідставного обмеження їх прав.

У свою чергу, відносини судового слідчого і прокурора мали суттєві відмінності від наведених вище. Статус судового слідчого як процесуально незалежної особи визначав вектор його взаємовідносин із

прокурором. Так, цікавим у цьому питанні видається аналіз текстуальних зворотів, які використовуються у статтях 278, 279 СКС. Якщо у ст. 279 вказаного акта мова йде про «безпосередню залежність» поліції у сфері проведення дзнання від прокурора, то відносини прокурора і судового слідчого визначалися з використанням терміна «постійне спостереження» (ст. 278 СКС). Це спостереження включало у себе як обов'язок сповіщення судовим слідчим прокурора про вчинення окремих процесуальних дій, зокрема про початок слідства, взяття, неможливість взяття під варту (ст. 264, 283, 284 СКС), так і права прокурора, зокрема щодо внесення пропозиції судовим слідчим (ст. 278 СКС), можливості бути присутнім при всіх слідчих діях (ст. 280 СКС), висувати законні вимоги у провадженні, які є обов'язковими для виконання судовим слідчим (ст. 281 СКС) тощо [2]. Фойницький І. Я., визначаючи місце, яке займає судовий слідчий у системі органів кримінальної юстиції, писав, що «у провадженнях попереднього слідства, судові слідчі перебувають під спостереженням прокуратури і в ієрархічній підлеглий окружному суду та судовій палаті» [3, с. 424]. Відтак, віднесення судового слідчого до формально незалежної судової гілки влади вимагало вжиття заходів щодо мінімізації впливу на нього, що вилилося у розбудові прокурорського нагляду за здійсненням досудового розслідування на засадах «спостереження». Однак той обсяг повноважень, які відповідно до СКС мав прокурор на досудовому слідстві, свідчить про те, що він значною мірою міг вплинути на хід провадження, отже і термін «спостереження» по суті приховував за собою фактичний «нагляд».

Крім того, у СКС було запроваджено інститут судового санкціонування, який мав на меті покладення на суд функції контролю за проведенням досудового розслідування у частині вжиття заходів, пов'язаних із суттєвими обмеженнями прав і свобод громадян. Так, з дозволу суду можна було здійснити такі процесуальні дії, наприклад, як арешт на маєток (ст. 268 СКС), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 268-1 СКС), припинення провадження слідства (ст. 277 СКС), пошук обвинуваченого за публікацією (ст. 386 СКС) [2]. Крім того, процедура опосвідчення психічно хворих осіб передбачала обов'язкову присутність членів окружного суду (ст. 355 СКС) [2]. Також нормами СКС передбачалася можливість оскарження до окружного суду дій судового слідчого (ст.ст. 491-509) [2]. У подальшому, впродовж близько півстоліття відбувалася «обкатка» інституту нагляду і контролю у сфері кримінального судочинства, яка супроводжувалася як спробами вдосконалити цей інститут, так і заходами контрреформістського характеру.

Початковий період влади більшовиків ознаменувався нехтуванням правовими досягненнями дорядянської доби. Відмова від правонаступництва, яка була проголошена ними, яскраво виражена у тезі «в боротьбі з класовим ворогом має народитися нове право» [4]. Декретом Ради Народних Комісарів «Про суд» від 24.11.1917 р., яким ліквідувалися дорево-

люційні процесуальні інституції, здійснення досудового розслідування покладалося на новостворені народні суди [5], однак вже через кілька місяців відповідні повноваження були передані слідчим комісіям, що створювалися на місцях [6].

Певного системного вигляду інститут нагляду і контролю набув лише на початку 20-х років ХХ століття. Із заснуванням у складі Народного комісаріату юстиції у 1922 р. прокуратури почалося відновлення державної діяльності із здійснення прокурорського нагляду [7, с. 231]. Фактично весь період радянського нормотворення характеризувався поступовою відмовою від судового контролю за здійсненням досудового провадження та зміцненням інших видів контрольно-наглядової діяльності. Зокрема, виникають нові форми контролю, які відповідають вимогам «ручного керування», що властиві командно-адміністративній системі управління. Як зазначає Бондюк А. Ф., за радянської доби з'явився ще один вид контролю, а саме партійний контроль, який реалізували територіальні та спеціалізовані органи КПРС, що мали серйозний вплив на хід попереднього слідства [8, с. 79].

У 60-х роках ХХ ст. із прийняттям Указу Президії Верховної Ради СРСР від 06.04.1963 р. «Про надання права провадження попереднього слідства органам охорони громадського порядку» [9] було започатковано відомий контроль, який покладался на керівників слідчих підрозділів, що здійснювали організаційне керівництво роботою слідчих. При цьому лише у 1966 р. процесуальний статус начальника слідчого відділу був закріплений законодавчо (КПК 1960 р. було доповнено ст. 114-1 «Повноваження начальника слідчого відділу») [10]. Манова Н. С., порівнюючи повноваження останнього з повноваженнями прокурора, вказує на те, що начальник слідчого відділу в цілому володів організаційними повноваженнями щодо підлеглих слідчих і був наділений досить обмеженими повноваженнями з процесуального керівництва розслідуванням, яке, в свою чергу, зосереджувалося у руках прокурора [11, с. 37].

У цілому, слід зазначити, що кримінальний процес радянської доби ознаменувався тим, що в його межах здійснювалася розбудова ефективного репресивного апарату. Тому основною метою впровадженого контролю і нагляду за діяльністю органів, що здійснюють досудове розслідування, було не забезпечення гарантій дотримання прав особи, а досягнення повної керованості слідства. Як зазначає Луценко П. О., «в таких умовах ідея незалежного судового контролю була незатребуваною, оскільки інквізиційні засади кримінального процесу априорі не могли містити норм, що дозволяють особі протиставити себе державі та посперечатися з нею в незалежному і неупередженому суді [12, с. 25].

Як вже зазначалося, ідеї врівноваження інтересів держави в особі органів, що здійснюють кримінальне переслідування, і суб'єктів, які вимушено залучаються у орбіту кримінальної процесуальної діяльності, шляхом запровадження відповідних заходів нагляду і контролю є надбанням буржуазного кри-

мінального процесуального права. Саме тому певний науковий інтерес становить дослідження питань регламентації контрольно-наглядової діяльності у інших країнах світу.

Судове санкціонування як захід забезпечення законності при проведенні окремих поліцейських дій, які поєднані із суттєвими обмеженнями прав і свобод людини, традиційно є невід'ємною складовою досудової процедури у країнах, що належать до англосаксонської правової сім'ї. Наприклад, перевірка судом законності затримання особи на підставі процедури Habeas Corpus, яка була законодавчо закріплена у 1679 р., стала надбанням англійської буржуазної революції і до сьогодні застосовується у цих країнах [13]. При цьому ідея незалежного судового контролю, яка покладена в основу цієї процедури, стала, по суті, одним із головних кримінальних процесуальних стандартів у світі. З цього приводу Чельцов-Бебутов М. А. зазначав, що у англійській юридичній літературі Habeas Corpus Акт вважається вищою гарантією права особистої свободи, предметом національної гордості англійців [14, с. 392]. Стосовно інших заходів судового контролю, які застосовуються під час досудової діяльності у кримінальному провадженні, Каліновський К. Б. вказує, що з огляду на позапроцесуальну природу поліцейського розслідування, на даній стадії суд відіграє епізодичну роль, пов'язану зі застосуванням засобів процесуального примусу, таких як: обшуки, контроль засобів зв'язку, виданням ордерів на арешт особи тощо, тобто суд лише контролює законність деяких поліцейських дій [15, с. 27-29, 33].

Що стосується регламентації інших видів контрольно-наглядової діяльності під час здійснення поза судового розслідування, то приватно-позовні та змагальні засади, на яких ґрунтується англосаксонський кримінальний процес, накладають суттєвий відбиток на взаємовідносини суб'єктів процесуальної діяльності, що здійснюють провадження. Не зважаючи на те, що в Англії, так само як і в США, основним органом досудового розслідування виступає поліція [16, с. 110, 112], збір досудової інформації також може здійснювати потерпілий самостійно. Разом з тим у Англії створена у 1986 р. служба державних обвинувачів, яка підпорядкована генеральному аторнею і має широкі повноваження щодо нагляду за проведенням поліцейського розслідування. Апарова Т. В. з цього приводу зазначає, що нормативно визначаються випадки, коли певного роду кримінальні переслідування мають розпочинатися за вказівкою або за згодою генерального аторнея або директора публічних переслідувань [17, с. 94]. У цілому, обов'язок поліцейських органів інформувати вказаних осіб про випадки вчинення окремих злочинів, наявність у них прав самостійно проводити досудове розслідування, давати обов'язкові для виконання вказівки [17, с. 95] тощо характеризують цей вид позавідомчого контролю як вибірковий оперативний контроль досудового провадження. У США схожі за своїм змістом обов'язки покладаються на аторнейську службу [16, с. 113-114].

Якщо звернутися до досвіду країн, які належать до континентальної правової сім'ї (класичним прикладом у цьому питанні є ФРН), то можна помітити ще більше спільних рис з вітчизняним процесом, які характеризують контрольно-наглядову діяльність у досудовому провадженні.

На відміну від прокуратури України, яка згідно з вітчизняним законодавством становить єдину відокремлену систему (ст. 121 Конституції України, ст. 1 ЗУ «Про прокуратуру»), прокуратура ФРН діє при судах усіх рівнів і у своїй діяльності підпорядкована Міністерству юстиції [18, с. 75, 19, с. 128]. Відповідно до кримінального процесуального законодавства ФРН на прокуратуру покладається обов'язок із організації кримінального переслідування всіх злочинних діянь (§ 152 КПК ФРН) [19]. Не зважаючи на те, що після порушення кримінальних проваджень, розслідування у більшості випадків здійснюється поліцією [15, с. 18], у науці зазначається, що формально у цій країні відсутні самостійні слідчі органи [19, с. 127]. З цього приводу зазначається, що використовуваний у КПК ФРН термін «особи, що здійснюють розслідування за дорученням прокуратури» вказує, зокрема, на поліцейських чиновників, співробітників митної служби, які при проведенні досудового розслідування прямо підпорядковані прокурору [19, с. 127-128]. Потрійна природа діяльності прокурора у кримінальному досудовому провадженні (повноваження щодо самостійного проведення слідства, керівництва його проведенням та суто наглядових повноважень) дозволила Татарову О.Ю. визначити її як «попереднє розслідування, що проводиться у формі прокурорського нагляду» [20]. До виключних повноважень прокурора належить, наприклад, проведення огляду трупа (§ 87 КПК ФРН), прийняття рішення про використання штатного негласного співробітника (§ 110 КПК ФРН) або ж санкціонування у невідкладних випадках контролю над засобами комунікації (§ 100b КПК ФРН), арешту нерухомого майна (§ 111e КПК ФРН) із подальшим отриманням дозволу суду [19]. Очевидно, що наведені повноваження більшою мірою характеризують сферу оперативного управління, аніж сферу нагляду за досудовим розслідуванням. Про реалізацію прокурором функції нагляду за здійсненням досудового розслідування можна говорити зважаючи на наявність у нього повноважень щодо пред'явлення публічного обвинувачення або ж припинення провадження у зв'язку з відсутністю достатніх підстав для направлення справи до суду (§ 170 КПК ФРН) [19].

Щодо контрольних повноважень суду на стадії досудового розслідування, то їх, на підставі аналізу законодавства ФРН, досить вдало типізувала у своїй роботі Шило О. Г, запропонувавши розподіл на дві групи: а) надання дозволу на застосування заходів процесуального примусу; б) інші повноваження суду на досудовому провадженні у кримінальній справі. При цьому до першої групи автор відносить заходи, що призначені забезпечити явку осіб (взяття під варту, привід); заходи, які гарантують збирання доказів (обшук, виїмка, контроль над засобами комунікації,

медичне опосвідчення, розміщення обвинуваченого для проведення судово-психіатричної експертизи тощо); заходи короткочасного обмеження волі, які спрямовані на встановлення особи (затримання, перевірка та встановлення особи на спеціальних контрольних пунктах, примусове фотографування та зняття відбитків пальців, особисте проведення слідчих дій суддею), а до другої групи – такі види процесуальних дій, як накладення майнового арешту, оголошення розшуку обвинуваченого, застосування тимчасової заборони займатися професійною діяльністю, контроль за ознайомленням учасниками кримінального процесу з матеріалами справи тощо [21, с. 186-187]. Здійснюючи судовий контроль, вповноважений суб'єкт – суддя-дознавач за законодавством ФРН не переймає провадження і не втручається у хід досудового розслідування, однак з огляду на широке коло контрольних повноважень може розглядатися як повноцінний гарант забезпечення законності при проведенні розслідування. З цього приводу у науковій літературі зазначається, що будь-які примусові заходи, призначені прокуратурою (особи, що здійснюють розслідування за дорученням прокуратури), застосовані або у межах їх власної первинної компетенції, або у випадках, які не терплять зволікань, є предметом судового нагляду [19, с. 43]. Певний інтерес викликає наявність у судді-дозначача повноважень щодо проведення слідчих дій з метою легалізації доказів. Ця процедура дещо схожа із передбаченим вітчизняним КПК допитом у суді, який проводиться за клопотанням сторін відповідно до ст. 225 КПК України. Однак, німецький слідчий суддя, на відміну від українського, по-перше, має змогу за рахунок такої процедури легалізувати не лише покази особи, а по-друге, наділений правом ініціативи. Так, згідно з § 165 КПК ФРН «у випадках, що не терплять зволікання, суддя може здійснити необхідні процесуальні дії в рамках розслідування без клопотання, якщо прокурор недоступний» [19]. На думку Заболотного І. І., процесуальне закріплення ініціативи суду із цих питань є аналогом діяльності слідчого судді як суб'єкта вповноваженого здійснювати досудове розслідування, який колись існував у Німеччині [22, с. 302].

Висновки. Ретроспективний аналіз контрольно-наглядової діяльності в Україні свідчить про те, що впродовж півтора століття відбувалося становлення і трансформація відповідних кримінально-процесуальних інститутів. Проте, якщо у дорадянську добу загальний вектор спрямування контрольно-наглядової діяльності визначався, виходячи з «ідей буржуазного права», тобто створювалася система стримувань і противаг на стадії досудового розслідування, то за радянських часів акцент контрольно-наглядової діяльності зміщується у бік створення системи «керованого слідства». Як зазначається у наукових працях, фактично знадобилося понад 70 років для того, щоб усвідомити необхідність знову повернутися до тих демократичних ідеалів, які вже давно існують у законодавстві зарубіжних країн і які, на сьогодні, відомі вітчизняному кримінальному процесу [23, с. 12].

Огляд кримінального процесуального законодавства провідних країн, що належать до різних правових систем, свідчить про те, що такий різновид контрольно-наглядової діяльності, як відомчий контроль за проведенням досудового розслідування, у цих країнах процесуально не закріплюється. Можна припустити, що на рівні окремих законів, або підзаконних нормативно-правових актів все ж встановлена ієрархічна структурованість органів досудового розслідування. Однак при цьому керівникам слідчих підрозділів процесуальні контрольні повноваження, які б могли характеризувати їх як автономні центри процесуального впливу, не надаються.

Прокурорський нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у Англії та США містить у собі елементи оперативного позавідомчого контролю, що включає інформування з боку

органів слідства про здійснені заходи та виконання ними вказівок прокурора. У Німеччині ж впроваджена модель прокурорського керівництва досудовим слідством, яка формалізується у приписав, згідно з якими прокуратура здійснює досудове провадження.

Якщо ж порівнювати судовий контроль в англо-американській та континентальній системах права, то слід відзначити, що у країнах англосаксонської системи він зводиться до забезпечення законності у ході проведення окремих поліцейських заходів, пов'язаних із суттєвим обмеженням прав і свобод людини. На відміну від цього, континентальна процесуальна модель тяжіє до надання більш широких можливостей впливу судовим органам на стадії досудового провадження, що виявляється у наявності окремих повноважень щодо керівництва процесом розслідування та легалізації доказів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Учреждение судебных следователей от 8 июня 1860 г. // ПСЗ. Собрание второе. – № 35890.
2. Устав уголовного судопроизводства от 20.11.1864 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137/> – Заголовок з екрана.
3. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства: [в 2 т.] / Фойницкий И. Я. ; под общ. ред. А. В. Смирнова. – СПб.: Альфа, 1996. – Т. 1. – 1996. – С. 448.
4. Керівні начала з кримінального права РСФСР від 12 грудня 1919 р. // Циркуляр Народного Комиссариата Юстиции о руководящих началах по уголовному праву // Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины. – 1920. – № 22.
5. Декрет о суде № 1 от 24 ноября 1917 г. // Собрание узаконений РСФСР. – 1917. – № 4. – Ст. 50.
6. Декрет о суде № 2 от 15 февраля 1918 г. // Собрание узаконений РСФСР. – 1918. – № 26. – Ст. 410.
7. История законодательства СССР и РСФСР по уголовному процессу и организации суда и прокуратуры. Сборник документов / Под ред. С.А. Голунского. – М., 1955. – С. 230-231
8. Бондюк А.Ф. Историчні передумови виникнення інституту слідчого судді: розвиток судового контролю та прокурорського нагляду / А.Ф. Бондюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 2. – Т.3. – 2015. – С. 76-80
9. Указ Президиума Верховного Совета СССР «О предоставлении права производства предварительного следствия органам охраны общественного порядка» от 6 апреля 1963 г. // Ведомости Верховного Совета РСФСР. – 1963. – № 15. – Ст. 288
10. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 28 грудня 1960 року № 1001-05 від 28 грудня 1960 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 15.
11. Манова Н.С. Становление института ведомственного руководства деятельностью следователя в Российском уголовном процессе (Уставы уголовного судопроизводства и действующее законодательство) / Н.С. Манова // Вестн. Волгogr. гос. ун-та. Сер. 5, Юриспруд. 2015. № 1 (26). – С. 34–41.
12. Луценко П. А. Судебный контроль в досудебных стадиях уголовного процесса Российской Федерации: дисс... канд. юрид. наук: 12.00.09 – Уголовный процесс.//Луценко П.А., Российский университет дружбы народов. – М., 2014. – 173 с.
13. Habeas Corpus Act // Интернет портал The Founders' Constitution [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://press-pubs.uchicago.edu/founders/documents/a1_9_2s2.html Загол. з екрана.
14. Чельцов-Бебутов М.А. Курс уголовно-процессуального права. Очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах. – СПб.: Равена, Альфа, 1995. – 846 с.
15. Калиновский К.Б. Уголовный процесс современных зарубежных государств: Учебное пособие / К. Б. Калиновский. – Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ, 2000. – 48 с.
16. Молдован В.В., Молдован А.В. Порівняльне кримінально-процесуальне право: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: Навч. посібн. / В.В. Молдован, А.В. Молдован. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 400 с.
17. Апарова Т.В. Суды и судебный процесс Великобритании. Англия, Уэльс, Шотландия / Т.В. Апарова. – М.: Институт международного права и экономики.: Триада, Лтд, 1996. – 156 с.
18. Судебные системы европейских стран. Справочник / Перевод с франц. Д.И. Васильева и с англ. О.Ю. Кобякова. – М. Междунар. отношения, 2002. – 336 с.
19. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия – Strafproyessordnung (StPO) – Научно-практический комментарий и перевод текста закона / П. Головненков, Н. Спица. – Потсдам : Universitätsverlag Potsdam, 2012. – 404 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://opus.kobv.de/ubp/volltexte/2012/6177/>
20. Татаров О.Ю. Досудове провадження у кримінальному процесі ФРН: порівняльний аналіз / О.Ю. Татаров // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 4. – С. 259–267.
21. Шило О. Г. Теоретичні основи та практика реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України : дис.... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Шило Ольга Георгіївна ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". – Харків, 2011. – 479 с.
22. Заболотний І.І. Судовий контроль та прокурорський нагляд у механізмі захисту прав людини на досудовому розслідуванні за законодавством Франції та Німеччини / І.І. Заболотний // Порівняльно-аналітичне право. – № 3-2. – 2013. – С. 301–304.
23. Соловьева, Н. А., Соловьев, В. К. Современное законодательство о судебном контроле и прокурорском надзоре в досудебном производстве [Текст] : лекция / Н. А. Соловьева, В. К. Соловьев ; ЗолГУ. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2005. – 52 с.